

Henryk Stawniak

"La parrocchia e le sue strutture", T. 5, Bologna 1987 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 31/3-4, 291-297

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**La parrocchia e le sue strutture, t. V, w: Il Codice del Vaticano II,
Bologna 1987, ss. 207.**

Staraniem oficyny wydawniczej z Bolonii Edizione Dehoniane, ukazał się kolejny tom w ramach serii wydawniczej *Il Codice del Vaticano II*, której głównym redaktorem jest Adolfo Longhitano. Czwarty tom wspomnianej edycji nosi tytuł: *Parafia i jej struktury (La parrocchia e le sue strutture)*. Na niego składa się 6 dopełniających się wzajemnie relacji, pochodzących od 5 autorów.

Relacje rozpoczyna studium wymienionego wyżej redaktora A. Longhitano pt.: *Parafia w historii, teologii i prawie (La parrocchia fra storia, teologia e diritto)*, ss. 5—27). Swoje rozważania autor ujął w trzech częściach, jak to wynika z tytułu. Pierwsza z nich nie stanowi historii parafii, ale autor kreśli bardziej znaczące etapy i linie rozwoju. Najpierw zwraca uwagę na organizację Kościoła w czasach apostołskich podkreślając, że organizacja parafii nie stanowiła problemu pierwszorzędnego, lecz ewangelizacja. Dalej omawia się powstałe ok. IV—V wieku wspólnoty wiejskie i negatywne konsekwencje epoki feudalnej na rozwój parafii wiejskich. Zmiany w społeczności feudalnej i powstanie nowych centr życia sprawiają, że parafia w dobie reformy gregoriańskiej przyjmuje nową rolę zdeterminowaną zadaniami organizacji szkół, szpitali, opieki nad ubogimi. Następnym — zdaniem autora — zasadniczym momentem w ewolucji parafii był Sobór Trydencki, który mimo iż bezpośrednio nie był nią zainteresowany, to jednak zwrócił uwagę na niewystarczającą ilość kapłanów, na potrzebę erygowania nowych parafii. Ponadto tenże Sobór podkreślił podstawowe obowiązki proboszcza. Sobór Watykański II wypada na czas, w którym kryzys parafii należy, zdaniem autora, do największych w historii. Sobór nie tyle interweniował w struktury i organizację parafii, co ukazał na nowo naturę i posłannictwo Kościoła.

Przedmiotem drugiej części (4 strony) relacji jest próba ukazania teologii parafii. Podkreśla się, że parafia przyjmując różne formy w historii, w istocie swojej jest wspólnotą opierającą się na wierze w Chrystusa zmarłwychwstałego, jest Kościołem, który z kolei jest w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem.

W ostatniej części studium A. Longhitano rozważa bardzo ogólnie prawny aspekt parafii. Z tego punktu widzenia — stwierdza autor — że przez długi czas egzystowały parafie, zaś nie było jasnego pojęcia co do jej natury i funkcji. Prawo rzadko interweniowało w tej mate-

mi, a normy prawne nie zawsze harmonizowały z sobą. W okresie potrydenckim wypracowano abstrakcyjne i dyskusyjne określenie parafii. Istotę jej stanowiły dobrze określone granice, dożywotni proboszcz, beneficjum. Nie brakowało głosów krytycznych takiego ujęcia (przykładowo autor wymienia O. Bouix). Rozważania w aspekcie prawnym parafii autor podsumowuje, że Kodeks z 1917 roku też nie miał jasnej wizji, utrzymywała się formalistyka w tym względzie, którą przełamał Sobór Watykański II.

Druga relacja, której autorem jest Francesco Coccopalmerio, nosi tytuł: *Pojęcie parafii (Il concetto di parrocchia, ss. 29—32)*. Całość studium podzielona na 3 części, poprzedzona jest krótkim wstępem.

Pierwsza część dotyczy pojęcia parafii w kanonicznej refleksji wychodzącej od Kodeksu z 1917 roku, w której autor chce odpowiedzieć na pytanie: co oznacza, co stanowi istotę parafii? Kanon 216 wspomnianego Kodeksu stanowi punkt odniesienia. Kanon ten, jak zauważa autor, był różnie interpretowany przez kanonistów. Jedna grupa z nich, uważała parafię generalnie jako instrument pastoralny Kościoła, akcentując bądź aspekt strukturalny, bądź celowy tej zorganizowanej struktury Kościoła.

W optyce statyczno-strukturalnej pojawiły się różnorodne modele parafii, których elementami istotnymi były: terytorium, kościół, beneficjum, rektor, lud (s. 35—37). Doktryna w tym okresie, (nie są to liczni przedstawiciele) dostrzega również aspekt dynamiczno-celowy parafii, tzn. iż jest ona urzędem zajmującym się duszami. F. Coccopalmerio stwierdza, iż we wszystkich kategoriach ujęć istoty parafii jako instrumentu organizacyjnego, wierni (*il populus fidelium*) wchodzi jako drugorzędne elementy struktury parafii.

Druga grupa uczonych w oparciu o kan. 216 próbowała ukazać *proprium* parafii jako „osoby”. Oznaczało to, że kiedy mówi się o niej, nie ma się na myśli organizacji parafii, lecz lud wierny zjednoczony wokół pasterza. Wśród kanonistów tej grupy, byli tacy, którzy uznawali koncepcję parafii jako sumy jednostek, inni zaś jako wspólnotę (ss. 44—50).

Podsumowując część dotyczącą koncepcji parafii w świetle Kodeksu z 1917 r., podkreśla autor istnienie nawet doktrynalnych ekstremów, które wynikały przede wszystkim z różnicy metod badań. Doktryna z jednej strony oferuje opis rzeczywistości parafii tak jak ona się jawi normalnie w elementach strukturalnych. Z drugiej strony doktryna przez refleksję nad parafią ma możliwość wśród wszystkich komponentów wybrać te, które stanowią jej istotę. Zatem, zdaniem autora, w świetle poprzedniego Kodeksu jest możliwa idea parafii jako organizacji pastoralnej oraz parafii wspólnoty (wierni i pasterz są wzajemnie aktywni w zbawianiu we wspólnocie).

Drugą część studium F. Coccopalmerio poświęca parafii w świetle Vaticanum II, rozpatrując ją w aspekcie „strukturalno-statycznym”

i „celowo-dynamicznym”. Różważania w pierwszym aspekcie zmierzają do odpowiedzi na pytania: co to jest parafia? jakie są elementy fundamentalne jej struktury? Autor stwierdza, że w świetle soborowym parafia jest pojmowana jako wspólnota wiernych. Element terytorialny (tak bardzo podkreślany uprzednio) nie należy do elementów istotnych parafii, ale jest narzędziem dzielenia diecezji w celu wyłonienia konkretnej wspólnoty (s. 63). Dalej do elementów fundamentalnych parafii należy zaliczyć kapłana utrzymującego więź z biskupem. Więź ta wypływa nie tylko z racji natury socjologicznej, ale z motywu dogmatycznie głębszego, bowiem kapłan z biskupem tworzą jedno *presbiterium*.

Relacja parafii w świetle soborowym w aspekcie celowo-dynamicznym dotyczy pytania, jakie funkcje pełni parafia? Autor podkreśla, że parafia jawi się jako podmiot jednoczący i działający. Całość drugiej części reasumuje autor stwierdzeniem, iż według Vaticanum II parafia stanowi wspólnotę wiernych rozwijającą własną aktywność i diecezji (s. 72).

Pojęcie parafii według nowego kodeksu stanowi przedmiot uwagi ostatniej części relacji F. Coccopalmerio. Z kanonów 515 § 1, 518, 519 wypunktował autor następujące elementy definicji opisowej parafii kolejno je analizując: — wspólnota wiernych, generalnie określona za pomocą terytorium, co nie wyklucza innych kryteriów; — część większej wspólnoty, jaką jest diecezja; — utworzona na sposób stały; — powierzona proboszczowi, jako jej pasterzowi (nie ma konieczności, że każda parafia ma własnego proboszcza); — pod władzą biskupa diecezjalnego; — przy współpracy innych kapłanów, diakonów i wiernych świeckich. Porównując w końcowej fazie relacji koncepcję parafii według nowego kodeksu i soboru, autor stwierdza zasadniczą zbieżność, choć w kodeksie niektóre walory soborowe straciły na jasności. Nadto kodeks, zdaniem Coccopalmerio, wyakcentował funkcję i aktywność pasterza, tymczasem sobór podkreślił bardziej rolę koordynacyjną aktywności laikatu (s. 79—80). Trudną i cenną lekturę rozprawy kończy autor podsumowaniem całości.

Cesare Bonicelli jest autorem studium *Wspólnota parafialna* (*La comunità parrocchiale*, ss. 83—118). Prezentowana relacja składa się ze wstępu i 5 rozdziałów.

W pierwszym z nich, o charakterze ogólnym, autor wychodząc od parafii jako wspólnoty wierzących, podkreśla jej istotową zbieżność z diecezją. Obie wspólnoty kształtują się w oparciu o te same dobra.

Drugi bardziej rozbudowany rozdział dotyczy wiernych we wspólnotce parafialnej. Autor koncentruje się na partycypacji wiernych w misji Kościoła poprzez różne charyzmaty i ministeria. Dalej autor omawia prawa wiernych w odniesieniu do własnego życia chrześcijańskiego wyprowadzając je z obowiązków proboszcza zawartych w kanonach 528 i 529. Takie rozwiązanie może budzić wątpliwości. Na szczęście autor dalej uzupełnia wspomnianą dedukcję pozytywnymi normami z innych

części kodeksu. Następny punkt drugiego rozdziału traktuje o świeckich we wspólnotcie parafialnej wyróżniając: — ich własną funkcję w kościele; — prawa i obowiązki wynikające z ich obecności w świecie; — współpracę laików w funkcjach hierarchicznych. To ostatnie trudne zagadnienie znajduje odniesienie do kanonów traktujących o możliwościach współpracy laików w potrójnej funkcji posłannictwa w Kościele. Możliwości działań laików, jak słusznie zauważa autor, w poszczególnych funkcjach nie są tej samej natury (s. 99). W ostatnim punkcie tego rozdziału dotyka się relacji osoba zakonna a wspólnota parafialna, a w szczególności zakonnica-proboszcz (*suora-parroco*) w związku z dyspozycją kanonu 517 § 2.

Grupy, stowarzyszenia, ruchy a parafia, stanowią trzeci rozdział prezentowanego studium. Nowy kodeks, jak zauważa autor, potwierdził naturalne prawo do stowarzyszania się, a także, iż prawodawca widzi parafię jako wspólnotę otwartą na grupy, stowarzyszenia. Tę otwartość pośrednio uzasadniają obowiązki proboszcza w tej materii (s. 104).

Stosunkowo krótko (1,5 strony) w swojej relacji autor sygnalizuje strukturę parafii podkreślając jej pole liturgiczne, katechetyczne, wychowawcze, informacyjne i administracyjne.

Ostatni rozdział jest poświęcony parafialnej radzie do spraw ekonomicznych oraz radzie duszpasterskiej jako organach współdziałania w parafii. Zgodnie z kan. 537 pierwsza z wymienionych rad jest obligatoryjna i przewidziana jako możliwość uczestniczenia wiernych w sektorze spraw ekonomicznych parafii. Zatem nie sprowadza się ona do kontroli poczyniń proboszcza, ale do działalności administracyjno-financej konkretnej parafii (s. 110). Radę duszpasterską prawodawca przewiduje jako organ fakultatywny. Podzielając pogląd F. Coccopalmerio, autor wyraża ubolewanie, że powołanie rady duszpasterskiej ma charakter nieobowiązkowy. Omawiając ten ostatni organ C. Bonicelli przytacza konkretne rozwiązania działalności takiej rady w dykretoriach wydanych przez diecezję w Mediolanie i Bergamo.

Całość studium jest logicznie ułożona, może jednak czytelnikowi nastręczać trudność rozdział II i III we wzajemnych relacjach, gdy ten nie jest dobrze obeznany z problematyką (seria zaś wydawana jest głównie z myślą o świeckich). Trudno dostrzec, iż II rozdział dotyczy praw-obowiązków wszystkich wiernych, natomiast III rozdział traktuje o obowiązkach-prawach wiernych świeckich.

Czwarta z kolei relacja w prezentowanej publikacji autorstwa Domenico Mogavero jest zatytułowana: *Proboszcz i kapłani współpracownicy (Il parroco e i sacerdoti collaboratori* ss. 119—146).

Studium składające się z 4 rozdziałów rozpoczyna rozdział poświęcony Proboszczowi. W kolejnych punktach autor omawia: 1. pojęcie proboszcza — określa go jako pasterza pełniącego posługę trojkiego rodzaju; 2. kto jest zdolny pełnić taką funkcję (uwydatnia nowe róż-

wiązania prawodawcy po myśli kanonów 520 i 517); 3. ustanowienie pasterza — uwaga skupia się stabilności, którą winien się on cieszyć i dlatego ma być mianowany na czas nieokreślony, autor przytacza włoskie rozwiązania w tym względzie; 4. urząd proboszcza; 5. utrata urzędu.

II rozdział relacji D. Mogavero (jedna strona) podejmuje problematykę administratora parafii po myśli kanonów 539 i 540 obecnego Kodeksu.

Zagadnienie wikariuszów parafialnych jako współpracowników proboszcza komentuje autor w kolejnym rozdziale. Jest to praktycznie komentarz do kanonów 545—552. Zwraca w nim uwagę na interesujące rozwiązania prawodawcy w zakresie kooperacji w całej parafii, określonej jej części, lub w odniesieniu do określonego zespołu wiernych, czy też kilku parafii równocześnie (548 § 2).

Ostatni rozdział jest podsumowaniem i wyciągnięciem wniosków, D. Mogavero najpierw akcentuje jakościową zmianę jaka się dokonała w ramach obecnego kodeksu w porównaniu z poprzednim kodeksem w materii dotyczącej proboszcza. Określa ją jako przejście od perspektywy „beneficjum parafialnego” do „posługi proboszcza” (s. 145). Taki wniosek jest słuszny w świetle całej prezentowanej książki, natomiast nie wynika on ze studium autora. Słusznie autor zwraca uwagę na cenne ustawodawcze rozwiązanie, że prawodawca wiele spraw dotyczących posługi w parafii zostawia prawu partykularnemu (s. 146).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że zagadnienia które podejmuje autor są podbudowane literaturą i praktycznymi rozwiązaniami Konferencji Episkopatu Włoch.

Paulo Urso jest autorem relacji pt.: *Dziekanii (I vicari foranei)*, ss. 147—182). Struktura pracy jest następująca: wstęp, dwa rozdziały (kolejno o dekanacie i dziekaniu), zakończenie oraz tablice z wykazem kanonów odnoszących się do omawianej problematyki według kodeksu z 1917 i analogicznych aktualnego prawodawstwa. Należy podkreślić, że studium to gruntownie zostaje przeprowadzone przez wnikięcie w myśl poprzedniej kodyfikacji a także dyskusji Komisji Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego. Praca dzięki temu staje się bardziej zrozumiała, a czytelnik łatwiej dostrzega ewolucję.

Rozdział I, jak to już wspomniano wyżej, poświęcony jest wikariatowi rejonowemu (dekanatowi). Autor zajął się w nim takimi problemami jak: 1. czy jest obowiązany biskup ustanowić dekanaty? (poprzedni kodeks obligatoryjnie, obecny fakultatywnie kan. 374); 2. jaką funkcję pełni dekanat w pracy duszpasterskiej? (W świetle poprzedniego dekanaty umożliwiły łatwiejszą i efektywniejszą kontrolę biskupa nad parafiami. Nowy Kodeks dekanaty widzi jako instrumenty, które umożliwiają harmonijną pracę duszpasterską i stworzyć komórkę prezbiterium oraz wspólnotę wiernych); 3. kryteria według których należy wyodrębnić dekanat (Kodeks nie podaje żadnej normy, natomiast

autor przytacza je za dyrektorium *Ecclesiae imago*: warunki geograficzne i historyczne wiernych, warunki socjalne, relatywną komunikatywność pasterzy, tradycję; 4. statuty (autor postuluje ich istnienie przez prawo partykularne).

Omówieniem zagadnienia nominacji dziekana rozpoczyna P. Urso drugi rozdział studium. Zwraca uwagę najpierw, iż kompetentnym podmiotem jest biskup po wysłuchaniu zdania kapłanów danego dekanatu, chyba że prawo partykularne w inny sposób rozstrzygnie. W dyskusjach Komisji Odnowy Kodeksu, zauważył autor, biskup miał tę nominację konsultować z laikatem. Dziekan niekoniecznie musi być proboszczem. Dalej omawia się trwanie urzędu dziekana w kontekście kan. 554. Z urzędem dziekana związane są konkretne obowiązki-prawa, które autor następująco grupuje: pobudzenie i koordynacja, czujność i opieka, rada. P. Urso wyraźnie zaznacza, że pobudzenie i koordynacja na polu duszpasterskim jako obowiązek-prawo stanowi całkowitą zmianę ducha i litery prawa w stosunku do poprzedniego prawodawstwa (s. 166). Obowiązek-prawo czuwania dziekana omawia autor w relacji do kleru, materii liturgicznej i administracyjnej. Wspomina się też o obowiązku czujności przez wizytację dekanatu. Po zapoznaniu czytelnika z głównymi obowiązkami-prawami dziekana, autor przytacza treść kanonów Kodeksu z 1917 dotyczących omawianej materii, które nie znalazły się w nowym Kodeksie.

W konkluzji studium P. Urso akcentuje pastoralny charakter norm odnoszących się do dekanatu i dziekana oraz zwrot ku prawu partykularnemu (s. 180).

Ostatnia część prezentowanej książki zatytułowana *Parafia i proboszcz w nowym systemie włoskiego konkordatu (Parrocchia e parroco nel nuovo regime concordatorio italiano, ss. 183—204)* jest również autorstwa Paulo Urso. Umieszczenie tego studium wydaje się trafne ze względu na odbiorcę, którym głównie będzie laikat włoski. Zmiany wynikające z odnowionego konkordatu, tym bardziej uzasadniają celowość omówienia tej problematyki. Relacja dotyczy niektórych aspektów norm nowego systemu.

Materiał został usystematyzowany w następującym porządku: wstęp, 7 rozdziałów, zakończenie i notka biograficzna obejmująca 17 pozycji.

We wstępie autor kreśli zasadnicze etapy prac, które doprowadziły do podpisania odnowionego konkordatu między Republiką Włoską a Stolicą Apostolską.

W siedmiu rozdziałach, zróżnicowanych pod względem długości, autor omawia kolejno: I Określenie granic parafii; II Osobowość prawna parafii; III Kościół parafialny i przynależności; IV Administracja dóbr parafialnych; V. System podatkowy; VI Proboszcz; VII Utrzymanie proboszcza.

Autor ze szczególną uwagą potraktował rozdział IV dotyczący administracji dóbr parafialnych, podkreślając jej innowacyjność prawną.

Z nich wynika przede wszystkim mniejsza kontrola państwowa co do aktów i kontraktów zwykłej administracji (s. 194). Natomiast parafie jako osoby prawne, mają obowiązek utrzymania upoważnienia od prezydenta Republiki w wypadku nabywania, przyjmowania darowizn lub spadków i ustanawianie legatów. Fundamentu takiej obligacji upoważnienia można doszukać się w woli zapobieżenia formowania się „nowej martwej ręki” (s. 195). Głębokie i radykalne zmiany zostały ustanowione w nowym tekście konkordatu w temacie utrzymania proboszcza. Autor omawia podstawowe zasady, które przyświecały komisji, po decyzji zniesienia systemu *congrue* czyli pensji państwowej duchownych. Od 1 stycznia 1987, każdy proboszcz ma prawo do zapłaty ustanowionej przez Konferencję Episkopatu Włoch. Autor w przypisach podaje zasady według których wspomniana Konferencja ustala wysokość wynagrodzenia. Autor wyjaśnia nadto z jakich źródeł ono pochodzi.

W zakończeniu studium autor przytacza wypowiedzi pochodzące od prezydenta Craxi i kardynała Casaroli, z dnia 15 XI 1984, z okazji podpisania protokołu aprobującego *Normy*.

Prezentowana książka, będąca dziełem 5 autorów, nie rości sobie pretensji do wyczerpującego omówienia zagadnienia parafii i jej struktur. Studium zgodnie z założeniami redakcji jest przeznaczone do czytelników świeckich. Wydaje się, że publikacja zamierzony przez autorów cel — pomoc świeckim w nowym odkrywaniu prawnych wymiarów tajemnicy Kościoła — w pełni osiąga. Adresat nie oznacza jednak, że recenzowana książka jest pozbawiona charakteru naukowego. Wręcz przeciwnie. Świadczą o tym liczne odnośniki do dokumentów kościelnych i ściśle naukowych wielu wybitnych uczonych, na co już uprzednio zwróciłem uwagę. Książka zasługuje na szczególne uznanie, gdyż oprócz walorów wcześniej zasygnalizowanych, stanowi ona ważne studium w materii istotnej dla życia Kościoła..

Ks. Henryk Stawniak SDB

Bp Piotr H e m p e r e k, ks. Wojciech Góralski, ks. Franciszek Przytuła, Józef Bakalarz TChr, Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. III, Księga III Nauczycielskie Zadanie Kościoła, Księga IV Uświęcające Zadanie Kościoła, Lublin 1986, s. 442.

Profesorowie Wydziału Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego postanowili opracować komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego obowiązującego od 1983 r. Czynią to wspólnymi siłami zapewne z dwóch powodów. Minęły już bowiem czasy, jeśli w ogóle takie kiedyś istniały, gdy jeden kanonista był ekspertem w zakresie całego prawa kanonicznego. Dziś możliwa jest bie-